

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א

רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

י"ל ע"י מכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

גליון לא-תשע"ו - פרשת מטות ומסעי

כח הדיבור

מהפרשה שלנו אנו למדים את כוחו של האדם לפעול בפיו דברים, אפילו אם יאמר האדם וכי מה עשיתי הרי רק דיברתי, אך הכתוב אומר לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה.

וכל המפרשים עומדים על הנאמר בתחילת הפרשה וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל, א' מדוע נאמרה פרשה זו לראשי המטות. ב' מדוע הוכפלה האמירה לבני ישראל. ורבו התירוצים בזה. אך מה שנראה לומר בזה, לפי מ"ש לעיל הרי שראשי המטות וגדולי ישראל הם המה היודעים להעריך נכונה כוחה של מילה כוחה של דקה כוחה של עשייה כח האדם בבריאה, והם אלו שיסבירו ויאמרו לבני ישראל כי לכל מילה יש ערך, וכמה עלינו לשמור את פינו בעת מעבדינו שלא להוציא מילה ריקם שלא לומר מילה לרעה. וככל היוצא מפיו יעשה.

מין בעל החתם סופר הרחיב עוד יותר, ומבאר על הפסוק ככל היוצא מפיו יעשה, מהו ככל, מדוע לא נאמר כל היוצא מפיו, ומבאר, דלא רק את הדיבור על האדם להחשיב ולקיים אלא גם את מחשבתו עליו להעריך ולקיים, רק שאין על זה קרבן שבועת ביטוי, והביא את הגמ' במס' שבועות ששעיר ר"ח כתיב ביה לה' שבא על חטא שרק ה' הכיר בו, וזהו מחשבה שגמר לעשותה עליו לעשותה, ועל זה נאמר ככל היוצא מפיו שיקיים המחשבה כמו שמקיים את היוצא מפיו.

הרי שחובת האדם להעריך את כל פעולותיו ואפילו את מחשבותיו שלא יצאו לבטלה, וכי גם למחשבה יש כח עליון, עד כדי שגם אם רק חשב עליו לקיימו.

וז"ל בעל הנפש החיים שער א' פרק י"ג, הזהיר כאן את האדם מחמת היותו עתה בזה העולם השפל שאינו רואה ומשיג הבנין או ההריסה חס ושלוה הנעשה למעלה בהעולמות מכל דבור ודבור שלו ויכול להעלות על דעתו חס ושלוה לומר במה נחשב דבור ושיחה קלה שתפעל שום פעולה וענין בעולם אבל ידע נאמנה שכל דבור ושיחה קלה שלו לכל אשר יבטא בשפתיו לא אתאביד ואינו הולך לבטלה חס ושלוה וכמ"ש בסבא זח"ב ק' ע"ב אפילו הבל דפומא אתר ודוכתא אית ליה וקודשא בריך הוא עביר מיניה מה דעביד ואפילו מלה דבר נש ואפילו קלא לא הוי בריקניא ואתר ודוכתא אית להו לכולא [תרגום: אפילו הבל פה מקום ומעמד יש לו והקדוש ברוך הוא עושה ממנו מה שעושה ואפילו מלה של אדם ואפילו קול אינם לריק ומקום ומעמד יש להם לכולם] ובפרשת מצורע נ"ה א' כל מלה ומלה דאפיק בר נש מפומיה סלקא לעילא ובקעא רקיעין ועאלת לאתר דעאלת [תרגום: כל מלה ומלה שהאדם מוציא מפיו עולה למעלה ובוקעת רקיעים ונכנסת למקום שנכנסת וכו'] ובריש פרשת נשא, דההוא מלה דאפיק בר נש מפומיה סלקא ובקע רקיעין וקיימא באתר דקיימא [תרגום: המלה ההיא הוציא מפיו עולה ובוקעת רקיעים ועומדת במקום שעומדת וכו'] שככל היוצא מפיו יעשה למעלה ומעורר כח עליון הן בדבור טוב מוסיף כח בכחות הקדושים כמו שכתוב ישעיה נ"א טז ראשים דברי בפיך וגו' לנטוע שמים גו']. ומאריך שם בכח הדיבור לטוב ולהיפך ח"ו.

ושם בפ"ד כתב באריכות על פגם המחשבה וז"ל, וכן אמר שלמה המלך עליו השלום קהלת יב יד כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם גו' רצה לומר שמלבד העונש על מעשה העוון בפועל עוד יביא האלהים יתברך שמו במשפט את כל מעשה, לגלגל עליה לדונה גם על המחשבה הנעלמה איך ובאיזה אופן היתה בעת העשייה וכן אמר משלי ג' יט ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו כלל כאן דרך כלל את כל העולמות. ארץ, הוא עולם האמצעי. שמים, הם כלל העולמות העליונים. ותהומות, הם כלל התחתונים.

ואמר אחר זה בני אל ילוזו מעיניך, ולשון עין מצינו כמה פעמים במקרא נאמר על ענין המחשבה כמו שכתוב (קהלת א טז) ולבי ראה גו' החכם עיניו בראשו (שם ב יד), ויליזו מצינו במשנה שהוא לשון עקמומית כמו גלוז הוא ומליז את אביו שבשמים עליו סוף כלאים, ז"ש בני חוס נא וחמול על עולמות היקרים שנבראו בחכמה ובתבונה ובדעת והזהר שלא תגרם חס ושלוה עקום וקלקול לכולם במחשבה אחת אשר לא טובה חס ושלוה, והוסיף שם, ואלו השלשה בחינות מעשה דבור מחשבה הן כלל הבחינות פנימיות של האדם שהם השלשה בחינות נפש רוח נשמה כי המעשה הוא מבחינת הנפש כמו שכתוב (במדבר טו ל) והנפש אשר תעשה, הנפשות העושות (ויקרא יח כט) והרבה כיוצא כי הדם הוא הנפש (דברים יב כג) שהנפש שורה ומתלבש בדם האדם ולכן עיקר משכנה בכבד שהוא כולו דם ומרוצת הדם בכל

פרטי חלקי האברים כלי המעשה הוא הנותן להם חיות התנועה וההתעוררות שיוכלו לפעול ולעשות את אשר בכחם ואם יומנע מרוצת הדם מאבר אחד אותו האבר מתיבש ואין בו שום תנועה לעשות שום דבר והוא אבר מת והדבור הוא מבחינת הרוח כמו שכתוב (שמואל ב כ"ג) רוח ה' דבר בי, וברוח שפתיו (ישעיה י"א ד) וכמו שתרגם אונקלוס על הפסוק בבראשית ב' ז' ויהי האדם לנפש חיה, לרוח ממללא. וכן נראה לעין שבכל דבור שהאדם מוציא מפיו יוצא רוח והבל מהפה ומשכן הרוח עיקרו הוא בלב כי רוח והבל הדבור עיקרו וראשיתו הוא עולה מהלב ומחשבה היא בחינת הנשמה שהיא המלמדת לאדם דעה ובינה בתורה הקדושה לכן עיקר משכנה הוא במח כלי המחשבה והיא הבחינה העליונה שבהם. עד כאן לשונו.

וראיתי בספר קדושת יום טוב שמבאר את הפסוק בפרשתנו, איש כי ידור נדר לה' או ישבע שבועה וכו' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. ותמה שם, מדוע בנדר נאמר נדר לה' ואילו בשבועה לא נאמר לה', וכתב לתרץ על פי הנפסק ברמ"א בס' רנ"ח ס"ב, די"א דבצדקה מתחייב במחשבה בלבד וי"א דבעינן שיוציא בפיו ודעה ראשונה העיקר. עכ"ל. וכו' שם, שיש ב' סוגי בני אדם, יש השולטים במחשבותיהם ומה שנקבע במחשבתם הרי שהם עומדים מאחוריו אך יש אנשים ואלו רוב בני האדם שהדרגע חושבים כך ומיד משנים וחושבים אחרת, ועליהם אמר הכתוב ואיש כי ידור נדר לה', שהם מחויבים לה' וגם מחשבותיהם מחייבים אותם או ישבע שבועה ככל היוצא מפיו, הסוג השני הנשבעים שבועה אך אינם מחויבים לה' הרי שאצלם המחייב הוא רק היוצא מפיו.

והחיד"א במדבר קדמות אות ד כ' וז"ל, וזה פירש הרב רבי שמעון טורנו זלה"ה פ"א לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה הכונה לא יחל דברו כי כל דיבור אם טוב ואם רע עושה פעולה למעלה ובורא סניגורין או קטיגורין וז"ש ככל היוצא מפיו יעשה אם טוב ואם רע.

והנה היסוד שבו האדם יזכה לעלות מעלות רמות נמצא בספר שערי העבודה מרבינו יונה מגירונדי וז"ל בראש הספר, פתח הראשון הוא שידע האיש העובד ערר עצמו ויכיר מעלתו ומעלת אבותיו וגדולתם וחשיבותם וחבתם אצל הבורא יתברר וישתדל ויתחזק וכמיד להעמיד עצמו במעלה ההיא ולהתנהג בה תמיד בכל יום ויום יוסיף אומץ מקנות מעלות ומדות אשר יתקרב בהם לבוראו וידבק אליו ואם היה ראשיתו מצער אחריתו ישנא מאד ויעשה אשר לא יבשו אבותיו מדרכיו וממעשיו כפי כחו והשגת ידו ויצא לו מזה כי כאשר יתאוה תאוה ייעלה בלבבו נאוה לעשות דבר שאינו הגון יבוש מעצמו ויבוש מאבותיו וישיב לנפשו ויאמר אדם גדול והשיב כמוני היום שיש בי כמה מעלות טובות רמות ונשאות ושאני בן גדולים בן מלכי קדם איך אעשה

הרעה הגדולה הזאת והבאתי לאלהים ולאבותי כל הימים ואם חלילה וחם לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכיו.

ואחר שאדם מכיר ביחוסו ובכל מעשה שעושה ובדיבור שמדבר ובמחשבה שחושב כמה השפעה יש לה על כל העולמות, הרי שידע להעריך את עצמו וכוחותיו באופן שיזהר ביתר שאת, ודומה האדם לנשיא מעצמה שבכפתור אחד יכול לתת הוראה להטיל פצצה גרעינית, כל מערכות הבריאה מתנהלות לפי מעשינו וכך גם כל ההשפעות וההיפך מהם.

ולא בכדי חלה פרשה זו שגופי תורה תלויין בה בימים אלו של בין המיצרים שבמעשינו נגרם החורבן ובמעשינו גם נבנה את בית מקדשינו, בכח התפילה והדיבורים הטובים בין אדם לחבירו ובתיקון המעשים בין אדם למקום נזכה לבנות ההיכל והמזבח בב"א.

חובת האבלות על חורבן ירושלים

הגמ' בגיטין דף נז. אומרת מאחר והוו צדיקים מדוע נענשו בחורבנה של טור מלכא אמר לו משום שלא התאבלו על חורבנה של ירושלים שנאמר (ישעיהו סו) שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה.

וכתב האריז"ל בשעה"כ דף פ"ט ע"ג וז"ל מנהג טוב וכשר הוא לכל בעל נפש לשבת באבילות אחר חצי היום בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש על חורבן הבית וכו' ודבר זה עושה תועלת גדולה בנפש האדם עכ"ל ובפרע"ח בכוונות ט"ב ובין המצרים כתב לבכות חצי שעה או יותר.

וכ"כ החיד"א בס' יוסף אומץ סי' כ"א, שנהגו לומר בבין המצרים אחר חצי היום תיקון רחל שאומרים אחר חצות לילה שפסוקים אלו מיוסדים על בכיה והספד על חורבן הבית וכדי שיהיה דבר השווה לכל נפש מסודר, ובס' שער המפקד ח"א דף ו' ע"ב כ' מנהג בירושלים ת"ו בהתאסף ראשי עם ומרבית העם בכל יום בימי בין המצרים לומר תיקון רחל וכו' ובנהר פקוד שם כתב עין רואה עד היום בדורותינו דבימי בין המצרים בירושלים רבנן תקיפי וראשי ישיבות ישבו לארץ שם יתנו תיקון רחל מבכה בקול מר ומספד תמרורים קורע הלב לגזרים וכך חובתינו וכך נאה לנו עד יערה עלינו רוח ממרום ולאמר לצרותינו די ויחיש לגאלנו למען שמו אם לא

למעננו ע"כ ובס' כל כתבי החפץ חיים ח"ג במכתבי הח"ח עמ' יט אות ס' כתב דהחפץ חיים זצ"ל היה אומר תקון חצות בימי ביהמ"צ ביום ובס' לב אליהו ח"א עמ' כ' וז"ל וסיפר רבינו ז"ל שבעירו אפ"ל בית המדרש של בעלי מלאכה היה מלא מפה לפה שערכו תיקון חצות בימי בין המצרים בכל יום ויום ע"כ.

ובימינו לדאבון לב נחלש הענין הזה, ובשו"ע סי' א' סעי' ג' פסק, ראוי לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג על חרבן בית המקדש. והמ"ב בס"ק ט הביא ג' זמנים שנאמרו בהלכה זו, מ"מ בימים אלו בודאי שיש להדר בזה לכו"ע וגם ביום כדלעיל, ובפרט כיום שאנו רואים עד כמה עוקרי התורה ושונאיה מטים ידיהם על שריד המקדש הרי שיש להתחזק ביתר שאת על הבכיה שנותר לנו בקושי שריד מעיר הקדש וגם על שריד זה אנו נלחמים שלא יפול בידי זדים עריצים, הרי שנותר לנו לקונן ולבכות על בניית הבית שבו יהיה לשכת הגזית וידונו ויעמידו הדת על תילה וכל עושי רשעה יכלו ויאבדו ותתרומם קרן התורה. ויעוי"ל בתשו' מנחת שלמה סי' עג בענין קריעה על ראיית ירושלים שקורעים כל זמן שיש שם שיקוצים ואי אפשר לעוקרם שיש לקרוע, ובפרט בימינו שאפילו מי שבשם בר ישראל יקרא רוצים לעקור את שלטון התורה מירושלים בודאי שעלינו לקרוע ליבנו ובגדינו.

ונהגו לומר בכל יום ויום בבין המצרים אחר חצות תיקון רחל וכנ"ל, רק שבט"ב עצמו לא נהגו לאומרו כי נקרא מועד וגם שאומרים בו קינות. (כ"כ הכף החיים סי' תקנ"א או' רכג) ובערב ט"ב יאמרו קודם מנחה. (שם ודלא כפסק הפמ"ג דכ' שאין לומר).

ובסה"ק ליקוטי מוהר"ן כ', שבכ"ה ר"ת בשמך יגילון כל היום. והיינו אם נבכה על בנין בית המקדש נזכה לשמחה גדולה. וכמו שכ' החתם סופר על מאמר חז"ל שאמרו כל המתאבל על חורבנה של ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, לא נאמר שיזכה לראות אלא שזוכה בל' הוה ורואה, עוד לפני הגאולה השלמה כבר זוכה עתה לראות בבנינה ובשמחתה.

אלה מסעי בני ישראל

וז"ל המגיד מקוזניץ בספרו עבודת ישראל, הנה פרשה הזאת נקראת תמיד בין המצרים שהם נחשבים כ"א יום כמו שפירש רש"י, וכ"א יום וכ"א לילות הם מ"ב

כנגד מ"ב מסעות שצריך לעבור בין המצרים בכמה מסעות לתקן הכל ולעבוד את ה' הגם שהזמן גרמא להיות עצב ונאנח על חורבן בית ה' עכ"ז יש לחזק את עצמו ולטהר לבבו ולעבוד ה' בתורה ותפלה בשמחה בפרט בשעת אמירת שירות ותשבחות ולהבין זה על פי משל ומליצה מדרך מלך בשר ודם שיש לו כל מיני טוב ומיני שמחה וגם מנגנים בתוף ומחול וכנור ועוגב ובודאי כאשר טוב לב המלך והוא שרוי בשמחה אין מן הצורך לו אל המשוררים והמנעימים בקולי קולות כי בלאו הכי יש לו שמחת לב, אכן כאשר לפעמים בא עת עצב ויגון ממקרה אשר הקרהו אז יקראו הפורטים על נבל לשירם ולזמרם לשמח לבבו ולהצהיל פנים וכן הנמשל ודוגמא כביכול אל קדושתו ית' שבוודאי משרתיו ברקיע מנעימים לו ומקלסים שמו רק בזמן שבית המקדש חרב יש עצב בבתי בראי אז צריכים מי אשר ה' בלבו להתחזק ולכנוס אל בתי גוואי ולהפשיט עצמו מכל מיני עצבות ולשמח כבוד המלך ולומר לפניו אתה מלכנו מעולם וגם עכשיו ותמלוך לעולם ועד והכל כאין נגדך ועלו מושיעים בהר ציון ויאתיו כל לעבדך ויתנו לך כתר מלוכה. עכ"ל.

ויש לציין את ששמעתי בשם צדיקים ד, אלה מסעי בני ישראל ר"ת אמב"י הו"ר ר"ת דד' הגלויות דדניאל, והם, אדום מדי בבל יון, ואלו הם הגלויות שגולין ישראל עד שיזכו לגאולה השלמה. הרי שמסעי כדברי הקוזניצ'ר מגיד שייכת בהחלט לימים אלו.

והנה רש"י והרמב"ן פירשו, מדוע נאמרו מסעותיהם, כדי להודיענו שאפילו שהלכו במדבר מ' שנה לא טלטלם יותר מידי כמבואר ברש"י והכל היה ברחמנות, ומזה נלמד גם לגלויותנו שאנו גלינו מארצנו אך הבורא עולם עשה גם זאת ברחמים מרובים וגם בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתיים ולא געלתיים לכלותם.

וז"ל השבט מוסר בפרק נא, אך שמעתי טעם אחר על אורך גלותינו לפי שהקב"ה גזר כל היום דוה שהיא אלף שנים שיומו אלף שנים, אך שהיו אלו אלף שנים דוים עד מאר בלי השקט ומנוחה כלל ובחמלתו עליהם כי ראה שלא יוכלו לסבול האריך הגלות לחלק הצער הדוחק למעוטים ביותר בשנים הרבה כדי להקל מעלינו ושיעור הגלות עד שישתלם הצער של אלף השנים הדוים שנתחלק למועטים ביותר והשנים הנוספים על האלף הלא יתברך יודע שיעור ההשלמה ע"כ ונראה דלזה הטעם שאין אדם יכול להשיג את יום הישועה אימתי שאין ביכלתו לידע שיעור ודיוק הצער של האלף השנים וכמה שנים עוד צריך להוסיף עליהם כרי להקל מעליהם. ועוד נראה לי שהגזרה היא כל היום דוד היינו שבאלף שנים הם דוים ושאר השנים אינם דוים ולכן יקבל כל אחד מישראל את הגלות ואל יקוץ בתוכחתו כי ככל שיש אריכות הגלות היא לטובתנו שלא נסבול ביותר וכו'. יעוי"ש. וידוע מה שכ' בחפץ חיים, ששי המתלוננים על כך שאנו בגלות כבר אלפיים שנה ושואל החפץ חיים וכי אנו בני

אלפיים כל אחד סובל מהגלות מלידתו עד מותו וגם זה לא כל ימיו. וכך עלינו לקבל את עול הגלויות ולקוות לבנין המקדש אך לא להתמרמר ח"ו כלפי מעלה ולהתלונן כי כמו שבמסעי בני ישראל הכל היה ברחמנות נוראה כך גם בגלות המרה יש הרבה מהמתיקות, ויורהו עץ, עץ חיים את התורה והמצוות וימתקו המים והמרירות נמתקה, ונזכה לגאולה שלמה.

משנכנס אב ממעטין בשמחה

החתם סופר הרבה לדרוש ביום ז' אב כמובא בס' דרשות חתם סופר שהוא יום שבו נכנסו נכרים להיכל כמאמר הגמ' ובעיקר היה מספיד אז צדיקים שהסתלקו באותה שנה, ובאחד הדרשות כתב, דבז' אב נפגש יעקב עם לבן אפ"י שלא היה צריך לעשות זאת כמובא ברמב"ן על התורה כי לבן הכניס שפת תרגום לתורה בקוראו את הגלעד יגר שהדותא וקלקל בזה מאד, וביום ח' באב שלח יעקב את המלאכים לעשיו, וביום ט' באב נפגש יעקב עם עשיו והשתחוה לו עד גשתו עד אחיו, וביום זה נפגע ליעקב אבינו גיד הנשה וביום זה נקבעה בכיה לדורות בחורבן הבית, ואם היה החורבן ביום ז' באב לא היתה תקנה לשונאיהם של ישראל כי ביום זה הכניס לבן שפת נכרים התרגום לתורה ובכך נכנסו נכרים להיכל אך ריחם ה' שלא יהיה החובן ביום זה. (ויכול להיות דזהו הסיבה שעילנו לקרוא כל שבוע שנים מקרא ואחד תרגום כדי להגביר את לשון הקדש ולבטל את התרגום שנכנס לתורה).

והנה נראה לי דבר נפלא בתכלית לפי דברי החתם סופר, דהטעם שלא הצליח לבן שביקש לעקור את הכל להכניע את ישראל נעוץ בפסוק שבפרשת ויחי, בנימין זאב יטרף לערב יאכל עד ובבוקר יחלק שלל. ובתרגום איתא שיוצאת רצועה מחלק בנימין לחלק יהודה וטורפת את המזבח לחלקו של בנימין, וכידוע.

הרי שבנימין הרי לא היה באותו זמן של לבן ויעקב ועשיו בעולם ועליו אמר ה' ידיד ה', והיינו שבכך שטרף את המזבח ובחלקו היה החיבור בקרבנות ישראל עם ה' והוא הרי לא היה בענין לבן ויעקב ובהשתחויות יעקב לעשיו הרי שזכה שהחיבור הזה עם הבורא לא התנתק, ואכן אפ"י בחורבנו נוהגים קרבנות אם לא היתה טומאה וכו' כידוע וכמובא בפוסקים. ונראה שזה מרומז בפסוק בנימין זאב יטרף, זאב ר"ת ז' אב שהוא טרף את היום המר הזה ז' אב בכך שהיה ידיד ה' והמזבח בחלקו והצילנו מהיות יום זה יום החורבן כי אם ח"ו כך היה הרי שהיה ללא תקנה ח"ו וידיד ה' הציל את כל ישראל.